

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

תוכן

- א. אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהן מונה עמהן ... הא דאתא בגו תלתא ... מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנו1
- ב. אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן ... והוא שבא ומצא מנחמין אצלו ... ננערו לעמוד ולא עמדו מהו תיקו3
- ג. על כל המתים כולן מדרחה מטתו הרי זה משובח על אביו ועל אמו הרי זה מגונה5
- ד. על כל המתים כולן רצה ממעט בעסקו רצה אינו ממעט על אביו ועל אמו ממעט6
- ה. על כל המתים כולן רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ועל אמו חולץ6
- ו. על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגער בו חבריו6
- ז. על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חדש8
- ח. על כל המתים כולן קורע טפח על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו ... על אביו ועל אמו קורע את כולן אפיקרסותו אינה מעכבת ... האשה קורעת את התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל11
- ט. כל המתים כולן שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים על אביו ועל אמו שולל לאחר שלשים ואינו מאחה לעולם והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה13
- י. על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ועל אמו ביד ... על כל המתים כולן מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ14
- יא. וכן לנשיא ... על חכם חולץ מימין על אב בית דין משמאל על נשיא מכאן ומכאן15
- יב. חכם שמת בית מדרשו בטל אב בית דין שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין16

דף כב.

א. אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהן מונה עמהן ... הא דאתא בגו תלתא ... מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנו

הלכות הדרה היומי

מסכת מועד קטן

כשהאבל אינו הולך לבית הקברות¹, אם קוברים אותו בבית² סמוך לעיר מתחיל האבלות בשעה שנאמר לו שנקבר המת, או בשעה שמשערים שכבר נקבר המת³.

אם שולחים⁴ את המת לקבורה לעיר או למדינה אחרת, האבלים הנשארים בעיר מתחילים האבלות מעת שיחזרו פניהם מללוות את המת⁵, ומונים מאז שבעה ושלשים, וההולכים עם המת מתחילים האבלות ומונים מעת הקבורה.

לפיכך המתים שמולכים אותם לקבורה לאי, והבנים נשארים בביתם, נתחייבו באבלות כשהמטוס נסע עם המת, שאז נחשב חזרת פניהם⁶.

אם גדול המשפחה הולך עם המת לקבורה, ויישאר שם או ילך למקום אחר והקבורה תהי' תוך ג' ימים⁷, אף האבלים הנשארים בעיר מתחילים האבלות ומונים, מעת שיקבר⁸. והימים שבינתיים אינו נוהג לא אבילות ולא אנינות, ומותרים בבשר ויין וחייבים בכל המצות אבל אסור לישב במטה, ואסור בתשמיש וברחיצה וסיכה, ושמחה ושאלת שלום⁹.

אבל אם הקבורה תהי' אחר ג' ימים, האבלים הנשארים מתחילים האבלות ומונים מיד שיחזרו פניהם מללוות את המת.

במה דברים אמורים בשגדול המשפחה נשאר במקומו ואינו חוזר למקום האבלים, אבל אם חוזר למקום האבלים אפילו ביום ז', מונה עמהם משעה שהחזירו פניהם מהמת⁹.

¹ ש"ך יו"ד שעה ס"ק א

² בשו"ת טומו"ד מהדו"ג ח"ב סי' רמ"ו

³ שו"ע ונו"כ

⁴ גם אם יש להם אפשרות לדעת מתי ייקבר המת ואע"ג שלשון המחבר "ואינם יודעים מתי יקבר המת" אורחא דמילתא הוא דאל"כ למה לו לחלק בין הנקבר כאן להנקבר בעיר אחרת, לפליג בעיר אחרת גופא בין יודעים זמן הקבורה, ובין כשאין יודעים זמן הקבורה, אלא ודאי דלאו דוקא קאמרי. ערוה"ש שם ח ואגרות משה יו"ד א רנ"ג, וח"ב קע

⁵ אגרות משה שם

⁶ ש"ך שם ג

⁷ דכל האבלים נררים אחריו. ואם גדול המשפחה נשאר כאן כתב הש"ך בסק"ב שאותם ההולכים עם המת מונים מעת קבורת המת, דרך לחומרא אזלינן בתר גדול המשפחה,

⁸ דרה"ח שם

⁹ ש"ך שם יב

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

אם קבל ידיעה שמת לו מת בעיר אחרת, ולא יקברוהו עד אחר יום או יומים, ואינו נוסע למקום הקבורה, י"א¹⁰ שאין חל עליו אבלות עד זמן הקבורה, וי"א¹¹ שחל עליו האבלות מיד.

אם שלחו את המת לעיר אחרת, והאבלים שנשארו התחילו לנהוג אבלות משחזרו פניהם כדינם, ואח"כ נתפס המת ולא ניתן לקבורה עד זמן ארוך, אין צריכים להפסיק אבלותן, וכן אין צריכים לחזור להתאבל אחר קבורת המת, מאחר שהתחילו לנהוג אבלות¹².

ב. אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן ... והוא שבא ומצא מנחמין אצלו ... ננערו לעמוד ולא עמדו מהו תיקון

מי שמת לו קרובו¹³ מעיר אחרת ובאותה העיר שמת, שם המת או ששם מקום קבורתו¹⁴, ולא נודע לו ממיתתו עד שבא למקום שהאבלים מתאבלים, אם הי' בשעת קבורה במקום קרוב, שאפשר היה לבא לעיר בכלי תחבורה כל שהוא¹⁵ ואפילו אם יגיע במטוס ביום אחד¹⁶, מצטרף לשאר האבלים ונוהג אבלות רק מספר הימים שהם צריכים לנהוג, ואפילו אם בא אליהם ביום השביעי¹⁷ כל זמן שעדיין לא עמדו מאבילותם אפי' אם ננערו לעמוד,

¹⁰ הנצי"ב בספרו משיב דבר ח"א סי' ע"ב, הגם שבשלח את המת לעיר אחרת מקבל האבלות מיד שמסרו להוליכו להעיר האחרת, שאני התם שכבר נמר טפולו בו, משא"ב כשמקבל אבלות רק עפ"י ידיעה והידיעה אומרת שיקבר למחר.

¹¹ הנאור ר' רפאל שפירא זצ"ל (חתן הנצי"ב), שו"ת מהרש"ם, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' קפ"ח, ובשו"ת אנ"מ יו"ד ח"א סי' רנ"ג, וכ"כ בח"ל פ"ב סעיף ל"ג.

¹² רמ"א שם ז

¹³ שו"ע ונו"כ יו"ד שעה ח

¹⁴ בש"ך ס"ק יא דדוקא שבא אצלם למקום שמת או למקום קבורה, אבל אם לא הי' לא מקום מיתה ולא מקום קבורה כל אחד מונה לעצמו כ"כ הגהת אשרי מא"ז, ומביאו ב"י וד"מ, ובמאירי חולק על הא"ז הנ"ל וסבירי ליה דאפילו אינו מקום שמת שם המת מצטרף עמהם, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' ע"ב כתב שיש להתיר בשעת הדחק עי"ש וכן הביא בח"ל פ"ב הערה י"ג שיש מקילין בזה עי"ש.

¹⁵ לאפוקי ממה שבמ"ש אות ג—יב הביא בשם יד שאל שכתב שרק אם הוא בתוך י' פרסאות שאפשר ללכת ביום אחד דאף שנתחדש כעת נתיב הברזל, ויכול לילך מ' פרסאות ויותר ביום אחד, אפ"ה אין משערים רק כפי הנהגה בלי תחבולות עי"ש ראיתו. אולם להלכה נקטו כמ"ש בשו"ת שערי דעה חיו"ד סי' צ"ד דנהגו מורי הוראה להקל בזה, וכזה הורה במ"פ כי באבלות שומעין להקל, ועיין בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שס"א, שכתב ששמע מפי מרן הג' חת"ס שגדול א' מחכמי פראג הורה להקל בכיו"ב. ובד"ת שם הביא בשם שו"ת חכמת שלמה סי' י"ג שהביא שכמה רבנים פסקו להקל בזה, והלכה כדברי המיקל באבל יעו"ש, וכן מסיק בגשה"ח פ"ט ה—ב, וכ"כ בערוה"ש שם סעיף י"ז.

¹⁶ שו"ת חלקת יעקב יו"ד רכא

¹⁷ ואם יום השביעי הוא שבת, כתב בחידושי רע"א שם שצריך שיבא קודם הנץ החמה עי' לקמן סי' ת"ב במ"ז וש"ך, ועיין במ"ש אות ג—יג שהביא בשם ס' חקר הלכה שכתב עי"ז דלא ידע מנא ליה הא. ולכן כתב להסתפק שם, במי ששמע ש"ק בשבת והתחיל לנהוג דברים שבצינעא, וסמוך לחשיכה הלך אל מקום שיש שם גה"ב

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

והמנחמים עוד נמצאים אצלם מונה עמהם, ויושב עמהם שעה מועטת ואח"כ קם יחד עמהם.

לפיכך מי שהודיעוהו טלפונית וכדומה על פטירת קרובו במדינה אחרת, במרחק טיסה של פחות מיום אחד, אם הגיע אפילו ביום השביעי לפני שקמו, מצטרף עמהם וקם מהשבעה יחד עמהם אפילו שאנו אל שעה קלה.

במה דברים אמורים¹⁸ כשגדול הבית בין המתאבלים, ולכן שאר האבלים נגררים אחריו, אבל אם אין גדול הבית בין המתאבלים מונה לעצמו¹⁹.

גדול הבית²⁰ הוא זה שהבית נסמך עליו וכל בני הבית נגררים אחריו²¹, בין אם הוא אח²² ובין אם הוא בן, ואפילו בן קטן ויש מי שאומר שצריך שיהיה בן שלוש עשרה. וכן כל²³ שמוטל עליו ערכי המת והקבורה, זהו נקרא גדול הבית. וכשאשה מתה בעלה נקרא גדול הבית. ואם דר אצל חמיו, חמיו הוא גדול הבית²⁴.

וכן מי שכשעוסקים בעזבון המת הדברים נחתכין על פיו, וכולם הולכים אחר עצתו, אפילו הוא קטן בשנים נקרא גדול הבית²⁵.

יש מי שכתב שאם אין גדול הבית במשפחה, מצטרף לרוב האבלים היושבים שם²⁶.

אי נגרר אחר גה"ב או לא, וכן יש לספק בהלך בשבת למקום גה"ב, ואח"כ הלך הוא או גה"ב ונתפרדו, אי נימא דשבת הוי כהתחיל אבילות ומונה עם גה"ב או לא, וצ"ע לדינא עיי"ש.

¹⁸ שו"ע שם

¹⁹ ועיין בברכי יוסף שם שכתב שאם בא ביום ז' וגדול הבית יצא מאיזה סיבה, ובא ומצא מנחמין אצל שאר האבלים, ואין גה"ב אצלם דמונה עמהם, בפרט אם המנחמים היו בתחילה עם גה"ב, ואירע לו מאורע שיצא, ונשארו הם מצפים לו, ישיבתם נחשבת כאלו היא אצל גה"ב כמו שהיו בתחילה, הר"י מג"ש בתשובותיו סי' צ"ב.

²⁰ שו"ע שם ב

²¹ כגון בניו וב"ב הסרים למשמעתו, או סמוכים על שולחנו, ויושבים ודרים בביתו. חי' רע"א שם
²² עיין בשו"ת חלקת יעקב יו"ד רכב שדן שמת שנשארה רק בת אחת שדרה עם בעלה בהעיר, ואחות של הנפטר, שדרה ג"כ בהעיר, היתה בשעת קבורה בא"י, ובאת באמצע השבעה, אם בתו של הנפטר נידונה כגדול הבית לענין שהאחות ג"כ תמנה עמה. ומסיק שם שאין להקל שו"ת חלקת יעקב יורה דעה סימן רכב
דיש גם פקפוק אם בתו של הנפטר נידונה כגדה"ב נגר דודתה, דבריטב"א למו"ק כ"א, מסופק אם אשה נחשבת כגדול הבית גם כיון דבעלה אינו מתאבל, והבעל הוא גדה"ב לא האשה וגם האחות של הנפטר יש לה דירה בפ"ע, וזה גרע מכשאבל מעיר אחרת בא לכאן דנגרר אחר האבל שבמקום הקבורה ויש עוד ריעותא דבאת ממרחק רב באוירון, וכאמור שזה אינו דבר פשוט להקל, וכחאי דמצינו דתרי קולא בשעה"ד לא מקילינן בנדה ס"ז, ומקובל בין הפוסקים לענין תרי קולא בהפ"מ.

²³ בד"מ שם סק"ב הביא בשם תשו' הרשב"א סי' תע"ח וסי' תקל"ב

²⁴ קצשו"ע רד"ט

²⁵ גם במקרה בו אינו יורש כגון שיש לנפטר בנים אך סומכים על האח להתעסק בעזבון וכדומה. בדרה"ח שם אות ט.

²⁶ גשה"ח פ"ט ה—ט, ועיין בס' אבן יעקב סי' מ"ב אות ד' שהביא ראיה לדבריו משו"ת הר"י מיגש סי' צ"א

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

אם גדול הבית בא בתוך שבעה ממקום קרוב אצל מקום האבלים, דעת רוב הפוסקים²⁷ דאינו מצטרף עמהם ומונה לעצמו.

אם בא למקום שמת שם המת או במקום הקבורה, ולא נכנס לבית שגדול הבית יושב שבעה וחזר אח"כ לעירו, יש להחמיר לשבת שבעה מאז ששמע, על מיתת המת²⁸.

דין זה²⁹ שנגרר אחר שאר האבלים וגדול הבית להתאבל עמהם אינו אלא שעדיין לא התחיל להתאבל, אבל אם נודע לו והתחיל להתאבל, אינו מצטרף לשאר האבלים לקצר את אבילותו גם אם בא למקום, ומונה לעצמו. וי"א שגם אם לא התחיל להתאבל אך שמע על מיתת קרובו קודם שבא אצל האבלים מונה לעצמו³⁰.

דין זה שמצטרף לגדול הבית הוא רק אם האבל בא לגדול הבית, אבל אם גדול הבית בא אצל האבל והודיע לו שמת, אינו מונה עמו³¹.

ג. על כל המתים כולן מדחה מטתו הרי זה משובח על אביו ועל אמו הרי זה מגונה

כל המתים³² הממהר להוציאם לקבורה הרי זה משובח, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה. הלכך יותר כבוד להם כשנקברים במהרה, משיעמרו הרבה ולא יספידו. אבל באביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה הממהר להוציאם הרי זה מגונה³³, אא"כ היה ערב שבת ויו"ט או שהיו הגשמים מזלפים על מטתו. ועכשיו נהגו גם באביו ואמו למהר להוציאם ואין מחלקים בין אביו ואמו לשאר מתים³⁴.

²⁷ בש"ך שם ס"ק יב יג כתב דמונה לעצמו, וכ"כ בחב"א כלל קס"ב סעיף יד, ועיין בשד"ח אבילות אות ע שהביא בשם ס' חיים ביד שכתב דמונה לעצמו, ושכן המנהג במקומו כדעת רוב הפוסקים עיי"ש. גם הרב מסגרת השולחן ד' קפ"ו ע"ג מסיק דמונה לעצמו ושכן מנהג מקומו עכ"ל, וכן פסק בערוה"ש שם סעיף י"ח. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיא"ל ח"ב סי' צו. וכ"כ במ"ש אות ג' וכ"כ בגשה"ח פ"ט ה—י.

²⁸ עיין במ"ש אות ג—י ד שנסתפק בזה והביא שבשד"ח אבילות אות ע"ז כתב בשם חק"ל יו"ד ח"ג סי' קמ"ט שהעלה דל"ב שילך אל גדול הבית, אלא כל שבא לעירו וחזר והלך לביתו מונה עם גה"ב וכו' ולענין הלכה שמעתי בשם מגידי אמת שהרב מוהר"ד הלוי [המוזכר בס' שמן המשחה סי' י"ט] עשה מעשה כה"ג חק"ל הנ"ל עכ"ל השד"ח. וסיים ולענ"ד צ"ע למעשה אם להקל כיון דמדברי הרשב"א מבואר להחמיר כנ"ל, ועיין שו"ת דברי מלכיא"ל ח"ב סוס"י צ"ז מזה ע"ש.

²⁹ שו"ע שם

³⁰ עיין בפני ברוך ח סעי' מז ובפני החיים שם שהביא בזה דעות האחרונים לכאן ולכאן, ולכאורה בזה שייך הלכה כדברי המיקל וכו'.

³¹ הובא בחי' רע"א שם מהב"ח בשם הרשב"א

³² שו"ע ונו"כ שם שנו ב

³³ ש"ך ס"ק א

³⁴ בית הלל שם

הלכות הדרה היומית

מסכת מועד קטן

ד. על כל המתים כולן רצה ממעט בעסקו רצה אינו ממעט על אביו ועל אמו ממעט

על כל המתים³⁵, רצה למעט בעסק סחורה המותרת לו, כגון דבר האבר, ימעט, רצה, אינו ממעט. על אביו ואמו, ימעט.

דף כב:

ה. על כל המתים כולן רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ועל אמו חולץ

על כל המתים³⁶, אם רצה חולץ כתף. על אביו ואמו, חייב לחלוץ כתף וחולץ כך לפני המטה, עד שיקבר. ואם הבן אדם גדול, ואין כבודו שילך חלוץ כתף, אין צריך לחלוץ. וי"א³⁷ דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל, וכן נוהגין האידנא³⁸.

ו. על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חבריו

אבל אסור לגלח שערו כל שלשים, ולאחר שלושים מותר³⁹, וביום השלשים אמרינן מקצת היום ככולו, ולכן מותר לאבל על שאר קרובים לגלח ביום השלשים אחר הנץ החמה⁴⁰.

³⁵ שו"ע ונו"כ יו"ד שפ כד

³⁶ שו"ע ונו"כ שם מז

³⁷ רמ"א שם יז

³⁸ ועיין בילקוט יוסף סימן ט אות כז שכתב "ועל כל פנים למעשה נכון להמשיך לנהוג גם כן בירושלים, לחלוץ כתף, אלא אם כן הבן הוא גדול בתורה. ומרן אאמו"ר זצ"ל בעת פטירת אמו נ"ע [לפני חמשים שנה], חלץ כתף סמוך לקבר תוך ד' אמות, ואמר שכן ראוי לעשות. וכן הנהיג בהלווית הרבנית נ"ע, שציווה לנו בניו שיחיו, לחלוץ כתף כשמגיעים סמוך לשער בית הקברות. וכן כתב בספר זכרון בצלאל, שכן נוהגים חלק מהספרדים המדקדקים".

³⁹ שו"ע ונו"כ שם ד

⁴⁰ שם שעה א

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

על אביו ואמו אסור לגלח גם אחר שלשים עד שיגזרו בו חביריו, ומועיל אפילו אם גזרו בו ביום השלשים⁴¹, אבל אם גזרו בו בתוך שלשים אינו מועיל⁴², ואפילו אם חל יום טוב בתוך השלשים. וגערה היא שיאמרו לו ששערותיו גדולים⁴³.

כשמגיע שיעור גערה מותר להסתפר אף אם לא גזרו בו⁴⁴. שיעור גערה בשערות הראש, נחלקו בו הפוסקים, ונוהגים שהוא בגמר ג' חדשים⁴⁵, וכיצר מונים אותם — י"א⁴⁶ מזמן שגלח באחרונה אע"פ שעדיין לא עברו ג' חדשים מתחלת האבלות, ויש מחמירים⁴⁷ למנותם מזמן התחלת האבלות.

ויש מקומות שנוהגים שאבל על אב ואם אינו מסתפר כל י"ב חודש, אם לא לצורך כגון שהכביד עליו שער, או שהולך בין הנכרים ומתנוול ביניהם בשערותיו⁴⁸.

לאחר שעברו הג' חדשים שהוא שיעור גערה, מותר להסתפר בכל עת שירצה, ואין צריך להמתין שוב בכל פעם ג' חדשים מתגלחת האחרונה⁴⁹, ויש מחמירים⁵⁰.

שיעור גערה בשערות הזקן הוא שלשים יום⁵¹.

⁴¹ חי' רע"א בשם א"ז ובכרכ"י

⁴² מפורש בב"י שם

⁴³ סי' חיים שאל ח"ב סי' כ"ג שנשאל על מקום שנהגו דביום ל' כשעושי השכבה ותפלה על המת אומר החזן לבניו שיגלחו, והשיב דכמנהג זה עוקר תקנת חז"ל דעל אב ואם חמור יותר משאר אבל, ובמקום הזה לא עשו שום שינוי אלא באמירה קלה של החזן שיגלחו לא חשיבא זו כלום יעו"ש באורך שכתב דאסור לילך אחר מנהג זה, וכתב שם עוד דעיקרא דדינא דגערה אינו שוה בזמן, לאחר סמוך לארבעים יום ואחד לאח"כ כי הגערה היא מרעיו שבושים להיות בחברתו ולכן אותם האנשים שלא רצו לשמוע אל המנהג הנ"ל לא יפה עשו.

⁴⁴ עיין ברכ"י שם

⁴⁵ רמ"א שם

⁴⁶ מהר"ם שיק יו"ד שעא כתב לדקדק כן מדברי הנ"ב קמא חאו"ח סי' י"ד דהמעט הנ"ח הוא משום ניוול ומיאוס בעיני בני אדם, וא"כ בג"ד כיון דהשערות שלו גדולים בשיעור ג"ח, מאי נ"מ דלא עבר עדיין ג"ח מהמיתה, סוף כל סוף שערותיו הם נמאסי ס' בעיני רואיו, ובנ"ב הנ"ל כתב דבמדינות שמגלחין זקנם בב' וג' שבועות נמאסים ושערות הקצרות הצומחות בזקנם דומים כקחנים בעיני רואיהם וכו' ולפ"ז ה"ה בגילוח הראש וכ"ב בגשר החיים פכ"א א — ג

⁴⁷ מהר"ם שיק שם גופיה כתב שסתימת הפוסקים משמע שמונים מאבלות וע"כ משום לא פלוג.

⁴⁸ רמ"א שם

⁴⁹ רע"א שם ובפ"ת ד

⁵⁰ בסידור דרך חיים וכ"כ בהגהת יד שאול וכ"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג קנו

⁵¹ פ"ת שם סק"ד בשם תשו' נו"ב קמא או"ח סי' י"ד, וכן בשו"ת חת"ס שמו

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

ז. על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חדש

על כל המתים⁵² נכנס האבל לבית המשתה לאחר שלשים יום אך על אב ואם⁵³ נוהגים מקצת דיני אבלות כל י"ב חודש, משום כבוד אב ואם, ולכן אסור להיכנס לבית המשתה כל י"ב חודש ולא יותר אפילו בשנה מעוברת⁵⁴, והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב חודש אם היא חוץ לביתו⁵⁵.

ואם הסעודה היא בביתו, מקילין אפילו בסעודת ברית מילה או שבע ברכות⁵⁶, וכ"ש בשאר סעודות שאין בהם שמחה. אבל סעודת נישואין יש להחמיר.

סנדק ומוהל מותר להם לאחר שלשים ללבוש בגדי שבת עד לאחר המילה, ויש מתירים להם לאכול בסעודה אפילו שלא בביתם בתוך שלשים לשאר קרובים ולאחר שלשים על אב ואם⁵⁷.

בעבר⁵⁸ היה נהוג לערוך "שמחת מריעות" שעושים ריעים זע"ז שאוכלים ושותים זע"ז היום וחוזרים ואוכלים זע"ז למחר שהיה חייב לפרוע אותה מיד, וסעודה זו מותר לעשותה מיד אחר שבעה, אבל אם אין חייב לפרעה, אסור ליכנס לה עד שלשים. ועל אביו ואמו אע"פ שחייב לפרעה, אסור עד לאחר י"ב חודש. ובימינו אין נהוג כלל דבר זה.

יש אומרים שמותר לאבל תוך שלשים לשאר קרובים, ואחר שלשים תוך י"ב חודש לאביו ואמו, להשתתף בשבת בסעודה שאינה של שמחה, כגון בסעודה שעושים בליל שבת שנולד זכר (שלוש זכר), או סעודת ברית מילה וכדומה⁵⁹, ויש חולקים⁶⁰.

מותר לאכול אצל חבירו לעונג שבת, או כדרך חבירים המסובים בסעודה שלישית, ואף אם נמשכת לתוך הלילה אין לחוש בדבר⁶¹.

⁵² שו"ע ונו"כ שצא א – ג

⁵³ ש"ך שד"מ ט ולכן כתב דאם צום האב ואם שלא לנהוג בהם י"ב חודש, כיון דאינו שייך בשאר מתים אלא בכבוד אב ואם, מצוה לקיים דבריהם.

⁵⁴ ותמהתי על שיש אנשים נוהגים קצת אבלות גם בחודש הי"ג מאין להם דבר זה והוא באמת דבר בטל וכ"כ מו"ח ט"ז שם ס"ק א

⁵⁵ רמ"א שם

⁵⁶ פני ברוך פ"ב בפני החיים ל

⁵⁷ רמ"א שם

⁵⁸ שו"ע שם

⁵⁹ חידושי הגר"ז מרגליות אבילות אות כ"ג בשם שאילת יעב"ץ.

⁶⁰ בשו"ת אנר"מ יו"ד ח"ג סי' קס"ק שרק בקרוב וידיד רשאי לילך שיתחשב באבילות בפרהסיא, אבל

⁶¹ הגר"ז מרגליות שם

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

בסעודה של שמחה כגון בשמחת נשואין אסור אף בשבת, אבל הקרובים שחסרונם בסעודה ניכר, כגון אחים ואחיות של החתן ושל הכלה, או בני אחים ואחיות, יש מקילין אם הם קרואים לסעודה, שאם לא ילכו הוי כאבילות בפהרסיא.⁶²

יש מתירים⁶³ אחר שבעה לשאר קרובים ואחר שלשים על אביו ואמו להיות משמש בסעודה כמו מלצר במשך כלל הסעודה⁶⁴ אפילו בסעודת נשואין, ובלבד שיאכל ביחידות ולא ליד השולחן יחד עם המסובין ונהגו כן רק קרובי החתן והכלה ואם האב או אח או אחות לחתן או לכלה, יש מקילין אפילו תוך שלשים על אביו ואמו להיות משמש ולאכול ביחידות.

אם האב או אם לחתן ולכלה שהחתונה הוא יו"ט שלהם, ויש צעד לחתן ולכלה אם ההורים לא יהיו בסעודה, יש מקילין לאכול בסעודת נשואין אף אם אינם משמשים.

ויש מי שכתב⁶⁵ שאין להורים לדחות את חתונת בתם או בנם עד שיסיימו את הי"ב חודש שלהם על האב ואם, אלא אדרבה מצוה עליהם לזרז את החתונה, ומה' ישאו ברכה. ולא יהפכו חס ושלום את שמחת הכלה לתוגה על ידי העדר אחד ההורים. וכל המונע דבר זה הוא חוטא חטא גמור, וגם גורם צער לנשמת הנפטר ז"ל, ולהיפך אם יעשו החופה בזמנה יהיה נחת רוח לנפטר ויתפלל על כל המשפחה שיזכו לחיים טובים וארוכים ושובע שמחות.

וגם שאר הקרובים לחתן או לכלה, הנמצאים בתוך י"ב חודש לפטירת אב ואם, או בתוך שלשים לפטירת שאר קרובים, יכולים להשתתף בשמחת הנשואין של קרובם, לשמוע ברכות הנישואין וקריאת הכתובה, ואם אין שם תזמורת, רשאים גם להיות בסעודה כל שיש לחתן צער מאי השתתפותם בחתונה.

אבל לא יאכלו בסעודה זו [אלא בחדר צדדי], ובמשך כל זמן שהותם בחתונה ישתדלו לשמש את האורחים ולהגיש להם כיבוד. אבל בשעה שמנגנים בכלי שיר, נכון לעזוב את אולם החתונות אחר החופה.

והוא הדין בזה לסבא וסבתא של החתן או הכלה, שאירע להם אב או אם, והם בתוך י"ב חודש לפטירתם, שרשאים להכנס לבית השמחה ולסעוד שם עם המסובים, שבני בנים הרי הם כבנים.

מותר לרב או לחכם לסדר קידושין תוך שלשים לאביו ואמו⁶⁶, ויש מתירים לו גם לישיב בסעודה אם הוא לצורך פרנסתו⁶⁷, אבל אין לו לאכול שם.

⁶² פני ברוך שם מז מהגר"ז מרגליות

⁶³ פני ברוך שם יז עיי"ש במקורות בפני החיים באריכות

⁶⁴ ואין מועיל רק להגיש כוס יין וכדומה.

⁶⁵ ילקוט יוסף אבלות סימן לח סעיף יח – יט

⁶⁶ ד"מ ס"ק ב

⁶⁷ בשו"ת טוב טעם ודעת ח"ג סי' רמ"א

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

בחבורת מצוה⁶⁸ כגון שמיא יתום ויתומה לשם שמים, ואם לא יהי' שם יתבטל המעשה מותר לאבל על אב ואם להשתתף לאחר שלשים. ויש שכתבו דלאו דוקא שיתבטל השידוך לגמרי, אלא כל שהחתן והכלה יצטערו ג"כ מותר לאחר שלשים⁶⁹. ויש מתירים אפילו בתוך שלשים על שאר קרובים⁷⁰.

אם עריכים להאבל כדי להשלים למנין לסעודת חתן, מותר לו להיכנס ולאכול שם(נב), והי"ה אם עריכים לו בשביל פנים חדשות⁷¹.

יש מתירים⁷² לאבל ליכנס לחופה שלא בשעת אכילה כדי לשמוע הברכות, ויש אוסרים אלא יעמוד בחוץ כדי לשמוע הברכות (שו"ע), אבל לא יכנס לבית כלל בשעה שעומדים שם במזמורי (ריקודים ומחולות וכד') חתן וכלה, וכן נוהגים באשכנז ובמדינות אלו (רמ"א).

במה דברים אמורים כשעושים את החופה בבית שעושים את החתונה, ששם הוא מקום השמחה, אבל אם עושים את החופה במקום אחר כגון בבית הכנסת, שמברכים שם ברכת אירוסין ונשואין ואין שם שמחה כלל, מותר להשתתף שם מיד אחר שבעה, ויש אוסרים עד שלשים וכן נוהגים⁷³.

מותר לאבל⁷⁴ לאחר שבעה להשתתף בברית מילה ובפדיון הבן ובר מצוה ותנאים שלא בשעת הסעודה, ומותר לטעום שם מיני מרקחת וכדו', אך אם יש שם ריקודים או תזמורת יש להמנע מלהשתתף, והי"ה בכל השמחות המובאים להלן.

יש מתירים⁷⁵ להשתתף בסעודת סיום מסכת לאחר לי' וי"א שרק אם האבל ג"כ סיים מותר.

אבל⁷⁶ בתוך שלשים שעושה בר מצוה לבנו, יש שכתבו שמותר לו להשתתף בסעודה, אך לא ישב בין המסובים אלא יעמוד וישמש שם, וכן מותר לו ללבוש בגד העליון של שבת, ואם נער חבר מצוה הוא אבל תוך שלשים מותר לו ללבוש בגדי שבת.

בסעודת תנאים⁷⁷, יש מתירים להשתתף לאחר לי' ויש אוסרים.

⁶⁸ רמ"א שם ב

⁶⁹ ערוה"ש שם ה

⁷⁰ דעת הב"ה.

⁷¹ פני ברוך שם כא

⁷² שו"ע ונו"כ שם ג

⁷³ רמ"א שם

⁷⁴ פני ברוך שם כג

⁷⁵ שם כד

⁷⁶ שם כו

⁷⁷ שם כז

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

ח. על כל המתים כולן קורע טפח על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו ... על אביו ועל אמו קורע את כולן אפיקרסותו אינה מעכבת ... האשה קורעת את התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל

על כל המתים⁷⁸ אם רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה, ועל אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה. ויש אומרים שגם על שאר קרובים צריך לקרוע השפה. וכן נוהגים⁷⁹.

אם לבוש בגדים חשובים מותר להחליף וללבוש בגדים פשוטים כדי לקרוע בהם, ואפילו על אביו ואמו⁸⁰.

על כל המתים קורע טפח (שמונה ס"מ לפחות ולחזו"א 9.6 ס"מ) בבגד העליון ודיו⁸¹. ואם קרע בבגד התחתון י"א⁸² דלא יצא ויש חולקים⁸³, ואין להוסיף יותר מטפח⁸⁴.

על אביו ואמו קורע כל בגדיו אפילו כשלבוש הרבה בגדים עד שמגלה את לבו⁸⁵, ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא וגוערים בו. לפיכך אם לובש כמה

⁷⁸ שו"ע ונו"כ שם יב

⁷⁹ רמ"א שם

⁸⁰ גליון מהרש"א שם על סעי' ט, שד"ח אבלות קעו, חכמ"א קנב ו אולם עיין שו"ת מהרי"ל דיסקין שמשמע שחייב דוקא בבגד שלבש בשעת השמועה ועיין בד"ת על סעי' ט שרצה לחלק בין אביו ואמו לשאר קרובים.

⁸¹ שו"ע ונו"כ שם ט

⁸² ח"י רע"א בס"י שמ

⁸³ אבל בתשו' פרח מטה אהרון (ח"א סי' צ"ט) כתב דיצא, וכ"כ בשו"ת גינת ורדים יו"ד כלל ה'ס"ח וכ"כ בגליון מהרש"א שם בשם כנה"ג על הטור אות י"א. וכ"כ במ"ש אות ק— ע בשם בל"י ובשם זב"ל"א, ובשם סי' טל חיים עיי"ש וכ"כ בשערי דעה סי' ש"מ בשם שיורי כה"ג. ובספר זכור לאברהם כתב בשם הגו"ר להתיר באשה שתקרע אפילו לכתחילה בבגד התחתון משום כבודה.

⁸⁴ הגר"ז מרגליות הל' קריעה ס"ג ובס' חיים שאל סי' כ"ג תמה על שלא נזכר זה בפוסקים

⁸⁵ כנגד הבשר הגבוה שעל הזרוע. קצושו"ע קצה ג

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

חולצות, או חלוצה וסוודר⁸⁶ צריך לקרוע את כולו, וכל זמן שאותו הבגד עליו צריך לקרוע, אפילו לאחר שלשים⁸⁷.

אחד האיש ואחד האשה דינם שוה לענין קריעה, אלא שהאשה צריכה לקרוע על אביה ואמה מקודם כגד התחתון, ומחזירתו לאחריה וחוזרת וקורעת בגד העליון⁸⁸.

בגד עליון העשוי רק לצניעות ולכבוד⁸⁹, וכן מעיל חורף אין צריך לקרוע, וכן אין צריך לקרוע הבגד העשוי לזיעה⁹⁰, ולכן אין צריך לקרוע את הגופיה⁹¹, וכן אין צריך לקרוע הטלית גדול, וי"א שאין לקרוע גם הטלית קטן⁹², ויש חולקים⁹³.

מקום הקריעה בבית הצואר לפניו⁹⁴, אבל אם קרע לאחריו או בשולי הבגד, או מן הטבור ולמטה, או מן הצדדים לא יצא, כלומר תחת אצילי ידיו, וצריך לחזור ולקרוע בבית הצואר⁹⁵, אבל על שאר מתים כגון, חכם, ואדם כשר, או הי' בשעת יציאת נשמה קורעין בשולי המעיל.

⁸⁶ אולם עיין ילקוט יוסף שם אות מז שאין צריך לקרוע סוודר שיש לפטור מקריעה בגד שלובש מחמת הקור. והסוודר אינו אלא לשם הקור, אבל אינו כחולצה שהוא לבוש הקבוע של האדם. אולם לכאורה תליא זה במציאות שבימינו רבים לובשים הסוודר בימי הקור אך לא רק להגן מצינה אלא לשם נוי ומכובדות והוא לבוש קבוע כעין חולצה.

⁸⁷ שו"ע שם

⁸⁸ משום צניעות כדי שלא תגלה לבה ויבואו הסובבים לידי הרהור בערוך השולחן שם סעיף י' כתב שזהו שייך לפי הבגדים שלהם אבל שלנו א"א להחזיר לאחריה, ולפ"ז יש להסתפק אם צריכה לקרוע כל בגדיה על א"א וסיים ולפ"ז לדידן אינה צריכה לקרוע כל בגדיה.

⁸⁹ ולפ"ז חליפה שאין לובשים אלא לתפילה או לצאת לרחוב אין לקרוע. וכ"כ בילקוט יוסף שם. אך מי שלובשה אף בבית יש לו לקרוע.

⁹⁰ שו"ע ונו"כ שם י' ובפירוש אפרקסותו נחלקו הפוסקים, בסמ"ג כתב שהוא סודר העליון שאינו אלא לצניעות. ורש"י פירש שהוא סודר שעל ראשו ונופל על פניו ולפי שאינו מלבוש א"צ לקרוע, ובערוך פירש שהוא לבוש התחתון, ולפי שאינו עשוי אלא לקבל הזיעה אינו מעכב הקריעה, וכן הסכימו הרמב"ם והרמב"ן והרא"ש.

⁹¹ וכן פשט המנהג שאין קורעין הגופיה והמעיל העליון. ומה שאמרו קורע עד שמגלה את לבו, אף שיש עליו גופיה, היינו שקורע את כל בגדיו והוא כאילו מגלה את לבו, שאין דרך ארץ לגלות את לבו ערום ממש בפני רבים. ילקוט יוסף שם אות מז

⁹² בהר צבי רסב מהמשיב דבר ח"ב פ"ט ובח"ו כב הביא בשם החזו"א שנסתפק בדבר.

⁹³ רמת רחל לז מס' בנין יהושע ופסק כמותו

⁹⁴ שו"ע ורמ"א שם ב

⁹⁵ עיין שו"ת שבט הלוי ח"ד קנו דלא יחזור ויברך דהברכה על שמועות רעות וא"כ כבר יצא בברכתו מעיקרא אע"ג שלא יצא בקריעתו.

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

כשקורע בבית הצואר אין די בכך שיקרע את דש בגדו (צוארון collar) אלא צריך להמשיך הקריעה גם בבגד עצמו בפרט באביו ואמו שצריך לקרוע עד כנגד לבו⁹⁶.

בשאר קרובים יכול במקום צורך להחליף את הבגד שקרע בו, ואין צריך לקרוע מחדש⁹⁷, אבל שלא במקום צורך לא יחליף, וכן אין להחליף קודם הקבורה⁹⁸.

על אביו ואמו צריך לקרוע כל בגד שמחליף בתוך השבעה⁹⁹, ויש שכתבו שזהו רק אם מחליף, אבל אם מרבה בגדים מחמת הקור אין צריך לקרוע¹⁰⁰, לכן צריך להיזהר בערב שבת שלא להחליף מבעוד יום, ואם החליף צריך לקרוע את הבגד שהחליף.

בשבת¹⁰¹ וכן בחוה"מ¹⁰² צריך להחליף ואין צריך לקרוע.

יש אומרים שבמוצאי שבת ויו"ט צריך להיזהר להחליף מיד את בגדיו שאל"כ יצטרך לקרוע¹⁰³, ויש חולקים¹⁰⁴.

ט. כל המתים כולן שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים על אביו ועל אמו שולל לאחר שלשים ואינו מאחה לעולם והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה

על כל המתים מותר לשלול הקרע (דהיינו תפירה בלתי ישרה) לאחר שבעה, וכן מותר לאחות הקרע (היינו שתופרו כראוי) לאחר שלשים¹⁰⁵, ויש מקומות שנהגו להחמיר שלא לשלול תוך ל'¹⁰⁶. וכל זמן שאסור לשלול אסור אפילו לחבר ראשי הקריעה ע"י מחט.

⁹⁶ פני ברוך פ"א יט

⁹⁷ שו"ע ונו"כ שם יד

⁹⁸ ד"ת בשם ברכ"י בשו"ב ועיין חקקי לב יו"ד נא

⁹⁹ שו"ע שם

¹⁰⁰ פני ברוך שם כ מראשונים

¹⁰¹ שו"ע ונו"כ ת א

¹⁰² עיין שו"ת באר משה ח"ד

¹⁰³ חקקי לב יו"ד נא

¹⁰⁴ מנחת שלמה עג

¹⁰⁵ שו"ע ונו"כ שם טו ועיין ד"ת שלא אמרינן בזה מקצת היום ככולו שבדיני קריעה לא נאמר הלכה כדברי המיקל באבל ומקצת היום אם ככולו מחלוקת הוא.

¹⁰⁶ רמ"א שם

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

על אביו ואמו מותר לשלול רק לאחר ל¹⁰⁷, ואם רצה שלא לשלול הרי זה משובח¹⁰⁸. אבל לאחות את הקרע אסור לעולם.

אשה שוללת הקרע מיד אפילו באביה ואמה מפני הצניעות¹⁰⁹.

הרגל מבטל דיני אבלות שבעה ושלושים גם לענין איחוי הקרע, ולכן מותר לאחות הקרע (בשאר קרובים ועל אביו ואמו מותר לשלול) בערב הרגל לאחר מנחה, כשעברו שבעה ימים קודם הרגל¹¹⁰.

אם איחה את הבגד בטעות, יש מי שכתב שצריך לחזור ולקרוע את הבגד¹¹¹.

י"א שמותר לאחר י"ב חודש על אביו ואמו, לחתוך סביב מקום הקריעה ולתפור שם חתיכת בגד חדשה, דאין זה בכל ל איחוי הקרע¹¹², ויש חולקים¹¹³.

י. על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ועל אמו ביד ... על כל המתים כולן מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ

על כל¹¹⁴ המתים יש לו לקרוע בפנים שלא בפני אדם, לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים וקורע בצינעא, אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ בפני כל אדם. אולם אין צריך בפרהסיא אלא אפשר במעמד החברא קדישא¹¹⁵.

על כל המתים¹¹⁶ רצה קורע ביד רצה קורע בכלי, אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא ביד, ואם קשה להתחיל לקרוע ביד קורע מעט בסכין ואח"כ ממשיך לקרוע ביד¹¹⁷. והמנהג הוא שתחלת הקריעה נעשית על ידי אחר,

¹⁰⁷ שו"ע שם

¹⁰⁸ רימב"א בסוגיין

¹⁰⁹ שו"ע שם

¹¹⁰ ערוה"ש שם יג

¹¹¹ שו"ת ציץ אליעזר ח"ז מט פ"ב ד

¹¹² ט"ז שם י וכו' הב"ח וחכמ"א קנב ט וערוה"ש יז

¹¹³ עיין שו"ת מהרש"ם ח"ג שנו

¹¹⁴ שו"ע ונו"כ יו"ד שם יג

¹¹⁵ שו"ת מנח"י ח"ט קבו

¹¹⁶ שו"ע ונו"כ שם יד

¹¹⁷ ערוה"ש שם יב

הלכות הדרה היומי

מסכת מועד קטן

שבזה האבל מרגיש עגמת נפש יותר, והמשך הקריעה נעשית על ידי האבל בעצמו.

יש שכתבו¹¹⁸ שצריך שיקרע באורך הבגד, ואם קרע ברוחב הבגד לא יצא, מפני שאין נראה שקרע, אלא נראה שנקרע מעצמו.

על כל המתים נוהגים לקרוע מצד ימין ועל אביו ואמו מצד שמאל¹¹⁹. ואם שינה יצא¹²⁰.

יא. וכן לנשיא... על חכם חולץ מימין על אב בית דין משמאל על נשיא מכאן ומכאן

נשיא דומה לאב¹²¹, לחליצת כתף, ולקרוע מבחוץ, ולאחוי. אך בזמח"ז אין לנו נשיא¹²².

המנהג כיום שאין קורעים על אדם כשר¹²³, ואפילו על חכם, אלא אם כן הוא רבו מובהק, שאם לא כן אין לדבר סוף. וכשהוא קורע על רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דהיינו שלימדו דרכי העיון והפסק, יש אומרים שצריך לקרוע את כל בגדיו כדין אביו ואמו, עד שיגלה את לבו. ויש אומרים שדי שיקרע טפת. והלכה כסברא ראשונה.

כל הקורעים על חכם שמת, כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה, שוללין ומאחין למחר¹²⁴. וחכם שבאה שמועתו, שולל בו ביום ומאחה למחר.

על נשיא ועל רבו מובהק, שולל למחר ואינו מאחה לעולם. על חכם, חולץ מימין. ועל אב ב"ד, משמאל. ועל נשיא, מכאן ומכאן. ועל רבו מובהק, רצה מכאן רצה מכאן, ואם רצה, חולץ שתידי. וי"א דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל, וכן נוהגין האידנא.

¹¹⁸ פ"ת שם ב חכמ"א כלל קנב ב

¹¹⁹ ט"ז ו ואביו ואמו בשמאל שצריך לגלות לבו והלב בשמאל

¹²⁰ חכמ"א קנב ו ושד"ח אבילות קעג

¹²¹ שו"ע ונו"כ שם יז

¹²² ערוך השלחן שם כה

¹²³ ילקוט יוסף אבילות סימן ט סעיף יד

¹²⁴ והרמב"ן תמה עליו למה אין מאחה בו ביום ובא"ר פ"ט הקורע לשם כבוד ה"ז מאחה מיד. ביאור הגר"א שם לח

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

יב. חכם שמת בית מדרשו בטל אב בית דין שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטליין

חכם שמת¹²⁵, בית מדרשו בטל, שלא ילמדו בו כדי שלא יתעצלו מהספידו, ויספידוהו כל שבעה. אבל שאר מדרשות, עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד, אם כבר שמעו הספד אחד¹²⁶, ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתייהם.

אב בית דין שמת, כל מדרשות שבעיר בטליין, והרגילין להתפלל בבית הכנסת משנים מקומם, היושבין בדרום יושבין בצפון והיושבין בצפון יושבין בדרום¹²⁷.

נשיא שמת, כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידין אותו בטלים, ואחר ההספד אין נכנסים לבית המדרש, אלא מתחברים שנים שנים ולומדין בבתייהם. וכל בני העיר מתפללים בבית האבל, בין בחול בין בשבת, חוץ מקריאת התורה בשבת ושני וחמישי, שקורין בב"ה. ולא יטיילו בשוק, אלא יושבים משפחות משפחות ודוים כל היום. וכבר אין אצלנו נשיא זה הרבה מאות בשנים ולא שייך עתה דין זה¹²⁸.

¹²⁵ שו"ע ונו"כ שד"מ חי

¹²⁶ ערוך השולחן שם י

¹²⁷ גליון מהרש"א שם

¹²⁸ ערוך השולחן שם יא